

ULOGA FIZIČKOG VASPITANJA U PREVENCIJI VRŠNJAŠKOG NASILJA U ŠKOLAMA

Apstrakt

U radu je analizirana uloga fizičkog vaspitanja u prevenciji vršnjačkog nasilja u školama. Vršnjačko nasilje kao veoma aktuelan i sveprožimajući društveni problem predstavlja svaku namernu, ponavljaju, neizazvanu negativnu ili verbalnu akciju koja ima neprijateljske namere, uznemiruje žrtvu, nanosi joj bol i stres. Kroz prizmu istraživanja koja se bave vršnjačkim nasiljem uočava se alarmantna situacija i potreba da se traga za efektivnijim merama prevencije navedenog društvenog fenomena. U borbi protiv vršnjačkog nasilja uviđa se uloga škole koja kao institucija može planski, organizovano i sistematski delovati u pravcu redukcije nasilja među svojim učenicima. Potencijale u redukovanju agresivnih tendencija ponašanja učenika pronalazimo u nastavnom predmetu fizičko vaspitanje. Čini se da časovi fizičkog vaspitanja mogu predstavljati prostor za sticanje osnovnih humanističkih vrednosti, za stvaranje nenasilne komunikacije i dobrih međuljudskih odnosa. Ističe se vaspitna uloga fizičkog vaspitanja čiji je cilj socio-emocionalni razvoj učenika, učenje nenasilnom rešavanju konflikata, poštovanju, strpljenju, empatiji, prihvatanju, altruizmu i razvoju timskog duha. Pored teorijske perspektive navedenih etičkih principa koji su inkorporirani u okviru kurikulumu fizičkog vaspitanja, neophodna je njihova empirijska provera kako bi se uticalo na smanjenje vršnjačkog nasilja u školama. Buduća istraživanja bi trebala da budu orijentisana ka ispitivanju preventivnih strategija vršnjačkog nasilja u školama, zatim empirijskog utvrđivanja trenutnog stanja po pitanju vršnjačkog nasilja u školama kao i detaljnija analiza povezanosti fizičkog vaspitanja sa vršnjačkim nasiljem.

Ključne reči: vršnjaško nasilje, vaspitna uloga škole, mere prevencije, fizičko vaspitanje.

¹ jovana.turudic@ff.uns.ac.rs

Uvod

Uzimajući u obzir visok stepen nasilničkog ponašanja dece i omladine kako u Republici Srbiji, tako i u regionu i svetu, razmatranje i analiza mera prevencije nasilničkog ponašanja dece i omladine jesu nezaobilazna i aktuelna, sveprožimajuća tema (Radenović, Savović, Marković, 2018; Smith & Brain, 2000; Jiménez-Barbero et al., 2020; Oliveira et al., 2017; Montero-Carretero et al., 2020). Podaci dosadašnjih istraživanja koja se bave pitanjem prisutnosti nasilja u školama u Republici Srbiji svedoče o tome da je nasilničko i agresivno ponašanje ozbiljan sociološki i vaspitni problem (Radenović, Mijatović, 2017; Popadić, Plut i Pavlović, 2014). Nasilje spada u red najstarijih i vrlo rasprostranjenih društvenih pojava. Ono ima sposobnost da poprimi najrazličitije oblike i manifestacije i da uđe u različite delove društvenog i privatnog života ali sa druge strane, ono nije uvek prepoznatljivo i jasno vidljivo, što uzrokuje da nasilje često ostaje nedostupno objektivnom naučnom istraživanju. Čini se kao rastući fenomen, iako je staro koliko i čovek i civilizacija, ne postoji tendencija da se smanjuje i opada (Radenović, 2012). Autori Radenović i Mijatović (2017) kao najzastupljeniji oblik nasilja navode nasilje među učenicima. Zbog poražavajuće statistike koja ponajviše govori o manje uspešnom donošenju i sprovođenju različitih strateških dokumenata, veliki broj autora prepoznaje preventivne potencijale u fizičkom vaspitanju i fizičkoj aktivnosti učenika, kao njegovom integrativnom delu (Radenović i Mijatović, 2017). Samim tim, javila se težnja posrednog delovanja na redukciju nasilničkog i agresivnog ponašanja učenika (Radenović, 2012).

Škola kao institucija poseduje najviše mogućnosti da organizovano, planski, svrsishodno i sistematski deluje na vaspitanje i obrazovanje učenika i upravo zbog toga ima najveću odgovornost da prevencijom smanji stepen nasilja među svojim učenicima (Dedaj, 2012). Kao jedna od najvažnijih društvenih institucija u kojoj učenici svakodnevno provode većinu svog vremena ima potencijal da organizuje različite aktivnosti sa ciljem razvoja veština nenasilne komunikacije i konstruktivnog rešavanja konflikata. Sa druge strane, svaki nastavni predmet pruža mogućnost da se putem programskih sadržaja deluje na vaspitanje učenika. Upravo se kroz fizičko vaspitanje, kroz njegove sadržaje, metode i sredstva iskazuju višestruki vaspitni uticaji (Dedaj, 2012; Sklad et al., 2012; Twemlow et al., 2001; Wolfe et al., 2009 prema Jiménez-Barbero et al., 2020). Prema Službenom glasniku Republike Srbije (2015) kao glavni cilj fizičkog vaspitanja navodi se fizički, intelektualni, moralni, socijalni i kulturni razvoj svih učenika. Otuda etički principi u okviru fizičkog vaspitanja poput poštovanja protivnika i fer pleja koji mogu biti inkorporirani u školske sportske aktivnosti, mogu biti i model za nenasilno rešavanje konflikata među učenicima u svakodnevnoj komunikaciji u školskoj sredini (Službeni glasnik RS, 2015). Cilj ovog teorijskog istraživanja je analiza zastupljenosti vršnjačkog nasilja u školama, kao i ispitivanje potencijalne uloge fizičkog vaspitanja u prevenciji vršnjačkog nasilja u školama.

Teorijski pristup objašnjenju vršnjačkog nasilja

Iz ugla istraživača, nasilje predstavlja poseban izazov teorijsko-empirijskih istraživanja različitih nauka i naučnih disciplina, a ta raznovrsnost uslovljava metodološko-teorijska polazišta i posebna pojmovna određenja. Samim tim, kažemo da je nasilje složena, višedimenzionalna i dinamična pojava i zahteva nužno komparativni pristup (Milošević i Karapandžić, 2013). Smit i Brein (2000) nasilje definišu kao podskup agresivnog ponašanja čije su dve osnovne karakteristike ponavljanje i neravnoteža moći. Žrtva se cilja nekoliko puta i ne može se lako braniti jer je ili fizički slabija ili psihički manje izdržljivija od nasilnika (Smith & Brain, 2000). Nasilno ponašanje se često definiše kao intencionalno i repetitivno ispoljavanje fizičkih i verbalnih oblika agresije, čiji je cilj nanošenje fizičkih povreda, izazivanje psihološkog bola ili pak ostvarivanje kontrole i nadmoći nad drugom osobom. Za bolje razumevanje nasilja, ističu se trajanje, neravnopravan odnos snaga i negativni postupci. Samim tim, nepohodno je razlikovati vršnjačko nasilje od instrumentalne agresije za koju je karakteristično kratko vremensko trajanje ili reaktivne agresije, koja predstavlja direktan odgovor na negativnu akciju. U situacijama kada reaktivna agresija poprimi oblik ponavljano reagovanja na viktimizaciju, možemo govoriti o reaktivnom tipu vršnjačkog nasilja (Đurišić, 2015). To implicira da je agresivno ponašanje, za razliku od nasilnog ponašanja, jednokratno i može biti situaciono uslovljeno, nekontrolisana reakcija ili odbrana (Radnović i Radović, 2013). Osnovna karakteristika nasilja je da ono bude uvek bolno i razorno, kako za pojedinca, tako i za čitavu populaciju i društvo. Nasilje ugrožava osnovno ljudsko pravo, pravo na fizički, psihički i socijalni integritet čoveka (Milošević i Karapandžić, 2013).

Iako postoje brojne definicije vršnjačkog nasilja, većina autora se slaže da se pod tim terminom podrazumeva svako fizičko i psihičko nasilno ponašanje usmereno na decu od strane njihovih vršnjaka, koje je učinjeno sa ciljem povređivanja, kod kog postoji repetitivnost i nesrazmera moći (Batić, 2013). Rezultati istraživanja ukazuju da žrtve karakteriše nedostatak osećaja kontrole i strah od moći drugih i njihovih akcija, dok sa druge strane nasilnici osećaju više kontrole i njihovo mentalno stanje je stabilnije. Poslednje otkriće je od velikog značaja jer sugerise da nasilnici imaju visoko razvijenu socijalnu inteligenciju i dobro vladaju umnim veštinama što je u suprotnosti sa uvreženim mišljenjem da nasilnicima obično nedostaju socijale veštine (Sutton et al., 1999; Kaukiainen et al., 1999; Crick & Dodge, 1999 prema Smith & Brain, 2000). Percepcija žrtve o spoljašnjem lokusu kontrole u kombinaciji sa njenim niskim samopoštovanjem snažno upućuje na moguće posledice maltretiranja. Autori ukazuju i na značajnu povezanost viktimizacije i depresije (Hawker & Boulton, 2000 prema Smith & Brain, 2000). Identifikovani su različiti oblici nasilja, verbalno, fizičko, internet, seksualno, ekonomsko i kulturalno nasilje (Pavlović, 2013). Na engleskom govornom području za ovakav oblik nasilja među vršnjacima se koristi termin bullying (nasilništvo). Ono podrazumeva svaku namernu, ponavljaju, neizazvanu negativnu ili verbal-

nu akciju koja ima neprijateljske namere, uznemiruje žrtvu, nanosi joj bol i stres (Radonović, 2012). Engleska reč bullying (nasilništvo) se opisuje kao svaki vid agresivnog ponašanja, koji karakteriše ponavljanje i nesrazmeru moći. Preciznije, da bismo identifikovali neki društveni akt kao nasilje žrtva mora biti targetirana više od jednom od strane nasilnika, i pored toga je fizički i psihički nerezilijentna u odnosu na nasilnika s toga se ne može samostalno odbraniti. Smatra se socijalno neprihvatljivim činom u okviru demokratskog etosa, znajući da je osnovno ljudsko pravo deteta da se oseća sigurno u školskom okruženju (Smith & Brain, 2000). Pored nasilništva, značajni su i termini mobbing (napadanje, provociranje) i victimize (mučiti, žrtvovati) kojim se označava pojam vršnjačkog nasilja, a cilj im je maltretiranje i degradiranje žrtve u fizičkom ili psihičkom smislu. Smatra se da je učenik zlostavljan ili viktimiziran ukoliko je trajno izložen negativnim postupcima od strane drugih učenika (Salamadija i Mirnić, 2013). Nasilništvo se može interpretirati kao interakcija u kojoj dominantniji pojedinac ili grupa uzrokuju uzastopnu nasilnu interakciju sa manje dominantnim učenicima. Ta interakcija se može manifestovati u vidu direktnih fizičkih i verbalnih napada ali i indirektno ogovaranjem, slanjem ružnih poruka, širenjem neugodnih, izmišljenih priča (Zrilić, 2006). Teorijskim razjašnjenjem vršnjačkog nasilja nastoji se ukazati na složenost ovog fenomema.

Istorija istraživanja školskog nasilja

Pojavi vršnjačkog nasilja empirijski se pristupilo tek u 20.veku (Krkeljić, 2005). Prve, veće inicijative nasilja u školama nastale su sedamdesetih godina prošlog veka u skandinavskim zemljama koje su bile podstaknute tragičnim slučajevima učeničkih samoubistava. Norveško ministarstvo je zatim sprovelo istraživanje na čijem čelu se nalazio Dan Olweus, kojim je obuhvaćeno 130.000 učenika uzrasta od 8 do 16 godina (Popadić i Plut, 2007). Istraživanjem je procenjeno je da je oko 15% učenika od 1. do 9. razreda u skandinavskim školama uključeno u interakciju nasilnik-žrtva, 7.6% su samo žrtve, 5.6% su samo nasilnici, a 1.6% su i žrtve i nasilnici (Olweus, 1993 prema: Popadić i Plut, 2007). Godine 1980. nastaje i prvi primer nacionalne interventne kampanje protiv školskog maltretiranja. Norveška je inspirativno delovala na kasnije istraživačke i interventne aktivnosti u drugim evropskim zemljama. U Japanu je takođe razvijena prilično posebna tradicija istraživanja. Specifična japanska reč, ijime (iđime), blisko odgovora engleskoj reči bullying (nasilništvo) iako ne u potpunosti. Ekspanzija istraživanja i saradnje sa zapadnim istraživačima podstaknuta je nizom samoubistava izazvanih maltretiranjem u školi u periodu između 1993. do 1995. godine. Škotski savet u Edinburgu je objavio dve publikacije koje se bave vršnjačkim nasiljem pod nazivom „Akcijom protiv maltretiranja“ i „Podrška škole protiv maltretiranja“ (Smith & Brain, 2000).

Najobimnije istraživanje u Srbiji je sprovedeno u okviru projekta „Škola bez nasilja-ka sigurnom i podsticajnom okruženju za decu“, 2005 godine. Istraživanje je

započeo UNICEF u saradnji sa Ministarstvom prosvete, Ministarstvom zdravlja, Ministarstvom za rad i socijalnu politiku Republike Srbije, Savetom za prava deteta i Zavodom za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja. Istraživanje je sprovedeno u pedeset osnovnih škola na teritoriji Republike Srbije i u njemu su učestvovali učenici od trećeg do osmog razreda i kompletno školsko osoblje. Rezultati istraživanja pokazuju da je nasilje u školama veoma rasprostranjeno. Na osnovu upitnika, potvrđeno je da je 64% učenika bar jednom u tri meseca lično doživelo nasilje. Takođe, podaci govore da je verbalno nasilje (vređanje, ismevanje, socijalna izolacija, širenje laži) najzastupljeniji oblik nasilja u školi. Pored verbalnog nasilja, drugi najzastupljeniji oblik je fizičko nasilje. Uočeno je i nasilničko ponašanje od strane nastavnika i to da je nasilnom ponašanju nastavnika izloženo svako treće dete u Srbiji (Popadić, 2009).

„Pedagog i nastavnik fizičkog vaspitanja u prevenciji nasilja u školi“ je naslov rada Dedaj Marte u okviru kojeg je sprovedeno istraživanje koje se bavilo pitanjem prevencije vršnjačkog nasilja. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 174 učenika, od 4. do 8. razreda. Populaciju predstavljaju lako mentalno nedovoljno razvijeni učenici osnovnoškolskog uzrasta u Bečeju. Posebno interesantni podaci se odnose na aspekt saradnje školskog pedagoga i nastavnika fizičkog vaspitanja u prevenciji nasilja u školi. Autorka naglašava da su posebno bitni momenti jačanje samopouzdanja, razvijanje empatije, učenje nenasilnog rešavanja sukoba i kontrole i kanalsanje besa putem fizičke aktivnosti i terapije pokretom. Rezultati istraživanja ukazuju da je nasilje među učenicima u školi prisutno, verbalno nasilje je najčešće zastupljeno, potom fizičko, ekonomsko, a najmanje seksualno nasilje. Takođe, rezultati pokazuju da je nakon primene preventivnih mera došlo do smanjenja internalizovanih i ekstrenalizovanih problema u ponašanju, a samim tim je i povećana mogućnost adaptivnih odgovora na potencijalne konfliktne socijalne situacije (Dedaj, 2012). Pregledom ranijih istraživanja ukazuje se na zastupljenost vršnjačkog nasilja u školama.

Teorijske osnove fizičkog vaspitanja

Koreni fizičkog vaspitanja datiraju još iz vremena prvobitne zajednice, bilo je vredno pažnje najvećih grčkih filozofa Sokrata, Platona i Aristotela, a svoj vrhunac dostiže u delima pedagoga humanista. Fransoa Rable u svom delu *Gargantua i Pantagruel* ističe značaj fizičkog vaspitanja. Jan Amos Komenski, kao jedna od najznačajnijih ličnosti u istoriji pedagoške misli, u sistem vaspitanja prvi je uveo fizičko vežbanje. Dok je Džon Lok prvi detaljnije obradio teoriju fizičkog vaspitanja, smatrajući da je fizičko vaspitanje jedan od uslova za čovekovu sreću i za njegovu društvenu korist. Autori iz istočnih zemalja naglašavaju svoj stav da je fizičko vaspitanje sastavni deo opšteg vaspitanja, kao pedagoški proces čiji je osnovni cilj svestrano i harmonično razvijena ličnost. Naglašavajući na taj način pedagošku i socijalnu ulogu fizičkog vaspitanja. Grandić (1997) dalje navodi da je fizičko vaspitanje nerazdvojan deo celokupnog vaspitanja mladog čoveka, navodeći pri tome da je fizičko vaspitanje svesna, planska

i organizovana aktivnost koja je usmerena ka izgrađivanju fizički, moralno snažnih i radno sposobnih članova društva. Pored telesnih sposobnosti, ističe se i razvoj moralnih, društvenih, radnih i estetskih sposobnosti (Grandić, 1997). Smisao fizičkog vaspitanja leži u biološkim ali i u psihološkim motivima. Fizičkom aktivnošću, pogotovo onom koja se sprovodi u školi, se teži razvijanju pozitivne kolektivnosti, odstranjenju socijalnih razlika, formiranju kolektivne odgovornosti, solidarnosti i zdravog duha zajednice. Takođe, podstiče se jačanje volje, upornosti i korisnih radnih navika. Redovne fizičke aktivnosti doprinose razvijanju i formiranju karakternih osobina, kao što su poštovanje pravila, samodisciplina, razvoj sposobnosti ličnih odnosa, emocionalne osetljivosti, postizanje emocionalne stabilnosti, izgradnja demokratskih vrednosti, umni razvoj, formiranje socijalne kompetentnosti (Janković, 1947). Brojne su funkcije fizičkog vaspitanja ali u okviru ovog rada poseban naglasak ćemo staviti na socio-emocionalnu funkciju. Naime, bavljenjem fizičkom aktivnošću deca uspostavljaju kontrolu nad naprežanjima i konfliktima, kod njih se formira osećaj društvenosti, drugarstva i prijateljstva. Fizičko vaspitanje je celokupnim svojim sadržajem okrenuto ka detetu, što znači i sistematsko uticanje na njegova moralna saznanja, osećanja, poglede i norme ponašanja. Sportska pravila primoravaju učesnike da se pridržavaju određenih zahteva, poznata je terminologija fer-plej. Kod dece se razvija disciplina, kolektivizam, odlučnost, savesnost, odgovornost, jača jedinstvo i savezništvo mladih ljudi (Grandić, 1997). Nalazi istraživanja „Uticaji fizičke aktivnost na nasilništvo“ ukazuju da učenici koji su fizički aktivni pokazuju manji stepen agresivnog ponašanja, a naročito učenici koji učestvuju u timskim sportovima koji nemaju takmičarski karakter (Méndez, Ruiz-Esteban, & Ortega, 2019). U tom smislu se govori o fizičkoj aktivnosti kao o načinu života koji promovise zdrave vršnjačke odnose. Shodno tome, značajna je uloga fizičkog vaspitanja u podsticanju proaktivnih strategija za redukciju nasilništva kroz različite sportske aktivnosti koje omogućavaju rad na rešavanju konflikata, razvoja emocionalne kontrole i empatije (Méndez, Ruiz-Esteban, & Ortega, 2019). Vaspitna vrednost fizičkog vaspitanja se uočava vekovima. I danas se potencijali fizičkog vaspitanja prepoznaju u delovanju na promenu sistema vrednosti i ponašanja učenika.

Fizičko vaspitanje kao prevencija vršnjačkog nasilja u školi

Analizom pojmova vršnjačko nasilje i fizičko vaspitanje, kao i uvidom u prisutnost vršnjačkog nasilja u školama, možemo da zaključimo da fizičko vaspitanje ima potencijal u prevenciji vršnjačkog nasilja u školama. Pod prevencijom nasilja u školi podrazumeva se skup mera i postupaka koji se spovodi u cilju sprečavanja pojave nasilnog ponašanja učenika (Kraljić Babić i Vejmelka, 2005). Preventivne strategije s obzirom na probleme nasilja, usmeravaju se na podučavanje dece odgovarajućim metodama rešavanja konflikata. Prevencija podrazumeva učinkovito sprovođenje aktivnosti, tj. primenu metoda, tehnika i postupaka kojima će se uspostaviti uslovi u kojima neće doći do pojave i napredovanja činioca rizika (Zloković, 2004). Danas najpoznat-

tija i najšire prihvaćena klasifikacija preventivnog delovanja polazi od potencijalnih korisnika preventivnih aktivnosti. U okviru te klasifikacije razlikuju se tri nivoa delovanja. Prvi nivo predstavlja *univerzalna*, tj. opšta intervencija i predstavlja skup mera usmerenih na čitavu populaciju, s ciljem osnaživanja i povećavanja resursa za pozitivan razvoj dece i smanjivanje uticaja faktora rizika na razvoj neprihvatljivih ponašanja dece pre njihove manifestacije. Sledeći nivo je *selektivna* prevencija, skup aktivnosti je usmeren na osnaživanje dece za koju se procenjuje da su pod većim socijalnim rizicima. Cilj je usmeren ka sprečavanju pojavljivanja problema ili ka smanjivanju izražajnosti već postojećeg problema. Poslednji nivo je *indukovana* prevencija usmerena na prepoznavanje i delovanje prema pojedincima kod kojih se već pojavilo društveno neprihvatljivo ponašanje. Cilj je da se ukloni postojeće ponašanje koje može ugroziti najbolji interes deteta ili smanjivanje njihove učestalosti i inteziteta (Kraljić Babić i Vejmelka, 2005).

U skladu sa prikazanim, možemo zaključiti da preventivne aktivnosti čine složeni sistemi trajnog i umreženog delovanja na svim nivoima (mikro, mezo i makro) (Kraljić Babić i Vejmelka, 2005). Upotreba različitih mera i bezbednosti u cilju sprečavanja ozbiljnijih i nasilnih incidenata je uobičajeni odgovor na pojavu vršnjačkog nasilja u vaspitno-obrazovnim ustanovama. U tom kontekstu se govori o primeni dva pristupa (Šekarić, 2018). Prvi koji je orijentisan na korišćenje sredinskih faktora, tzv. situaciona prevencija i drugi koji ukazuje na ogroman značaj autoritativne školske klime, tj. klime koja počiva na visokoj strukturi i podršci, tzv. pristup zasnovan na teoriji o školskoj klimi. Pristup zasnovan na situacionoj prevenciji naglašava potencijal sredinskih faktora, kao što su npr. postavljanje video nadzora ili jače osvetljenje problematičnih zona u školi, u smanjivanju šanse za nastanak, ispoljavanje i razvoj nasilničkog ponašanja. Drugi pristup zasnovan na teoriji o školskoj klimi podržava mišljenje da školska klima određuje parametre prihvatljivog ponašanja svih aktera u vaspitno-obrazovnim ustanovama (Šekarić, 2018). U formiranju pozitivne školske klime pogodni su upravo časovi fizičkog vaspitanja čiji je cilj osnaživanje socijalne empatije, samopoštovanja, poštovanja pravila, discipline i prihvatanje vršnjaka. Reč je o promovisanju školske klime koja definiše prijateljsko okruženje, ne hrani nasilje (Jiménez-Barbero et al., 2020). Dobro osmišljeni i implementirani programi mogu doprineti formiranju sveopšte atmosfere prihvatanja, topline i uključenosti odraslih što može obrazovati učenike da prepoznaju slučajeve nasilja. Efektivni programi prevencije nasilja oslanjaju se na brojne komponente kako bi smanjili i sprečili probleme nasilja. Kroz poboljšani nadzor, pravila u učionici, pozitivnih i negativnih posledica za praćenje i kršenje pravila i razgovori sa nasilnicima i žrtvama, preventivni planovi nastoje da razviju klimu topline i pozitivnog učestvovanja odraslih (Peterson & Skiba, 2000). Uzimajući u obzir sva navedena gledišta, pod prevencijom podrazumevamo sistem mera, aktivnosti, programa, kao i kontinuiranih napora koji teže redukciji rizičnih faktora i posledica njegovih delovanja i jačanju zaštitnih faktora ne bi li se formiralo podsticajno i bezbedno okruženje za svakog učenika (Dedaj, 2012).

Novije orijentisana istraživanja usmerena su ka ispitivanju fizičkog vaspitanja kao preventivne strategije vršnjačkog nasilja (Oliveira, et al., 2017). Čini se da časovi fizičkog vaspitanja mogu predstavljati prostor za interakciju i učenje, za sticanje osnovnih humanih vrednosti-živeti zajedno, uživati jedni u drugima. U ovoj perspektivi saradnja predstavlja osnov za stvaranje nenasilne kulture i dobrih odnosa (Oliveira, et al., 2017). Vaspitna vrednost fizičke aktivnost sadržana je u etičkim principima sporta. Kao glavni etički princip ističe se fer-plej, što znači poštovanje protivnika, tj. saigrača i pravila. Fer-plej i pravila su ustanovljena sa željom da nas nauče pozitivnim vrednostima, dostojanstvenom prihvatanju poraza i uvažavanju suparnika, kao i skromnom prihvatanju pobeđe, a ne ponižavanje suparnika. Fer-plej dosledno znači imati jednake šanse, obzirno se ponašati prema suparniku, poštovati ga i takmičiti se sa njim pod istim uslovima, uz oslanjanje samo na veštinu. Fer-plej se takođe odnosi i na uspostavljanje dobrih odnosa unutar svog tima, tačnije usklađivanje vlastitih potreba i interesa sa potrebama i interesima ekipe (Radenović, Savović, & Marković, 2018). Što bi značilo da nas fizičko vaspitanje uči strpljenju, obazrivosti, empatiji, poštovanju drugih, podstiče razvoj humanih vrednosti, komunikacijske solidarnosti, nenasilno rešavanje konflikata, podrške, prihvatanja, altruizma, timskog duha i mnogih drugih prosocijalno orijentisanih stilova ponašanja. Ukoliko ovi etički principi budu inkorporirani u okviru kurikulumu fizičkog vaspitanja, učenici će razviti pravilan stav prema konfliktima i uopšte stav prema nasilju i to će doprineti redukciji agresivnog i nasilničkog ponašanja u školi (Službeni glasnik RS, 2015). Naime, prema autorima (Jiménez-Barbero et al., 2020), integracijom aktivnosti koje imaju za cilj razvoj socijalnih veština u okviru fizičkog vaspitanja može se suzbiti vršnjačka viktimizacija. Orgnizacijom sadržaja časova fizičkog vaspitanja koji se primarno odnose na razvoj vrednosti kao što su solidarnost, poštovanje, zajednica, kooperacija, disciplina i empatija stvara se okruženje bez nasilja (Jiménez-Barbero et al., 2020). Ostvarivanjem navedenih ciljeva fizičkog vaspitanja i usvajanjem vrednosti koje su takođe deo kurikuluma, fizičko vaspitanje se može identifikovati kao efikasna strategija u prevenciji vršnjačkog nasilja u školama.

Ukoliko humanističko i emancipatorsko vaspitanje postavimo kao imperativ savremene pedagogije, podsticanjem daljih istraživanja u oblasti vršnjačkog nasilja i mera da se ono suzbije doprinećemo humanizaciji vaspitno-obrazovnog rada i ostvarenju osnovnih dečijih potreba, da se u školama osećaju bezbedno (Mikanović, 2015).

Zaključak

Cilj ovog rada bio je analiza uloge fizičkog vaspitanja kao moguće preventivne strategije koja će doprineti suzbijanju vršnjačkog nasilja u školama. Uz to, nastojali smo da analiziramo zastupljenost vršnjačkog nasilja u školama. Pregledom literature koja se bavi tematikom vršnjačkog nasilja u školama ukazuje se na sveprisutan trend agresivnog i devijantnog ponašanja učenika. Čini se da su školska dvorišta obeležena netolerantnim i neempatičnim socijalnim odnosima. U toj borbi sa agresivnim i nasil-

nim ponašanjem učenika ističe se vaspitna uloga škole koja kroz programske sadržaje pojedinih nastavnih predmeta može korektivno delovati na ponašanje učenika. Na osnovu prikazanih novije orijentisanih istraživanja reč je o fizičkom vaspitanju kao nastavnom predmetu koji podsticanjem prosocijalnih obrazaca ponašanja kod učenika, utiče na formiranje pozitivne, prijateljske i nenasilne školske klime. Orijentacijom ciljeva i zadataka nastave fizičkog vaspitanja u pravcu humanizacije obrazovno-vaspitanog procesa, fizičko vaspitanje se može tumačiti kao preventivna strategija vršnjačkog nasilja u školama. Disciplina, samopoštovanje i poštovanje vršnjaka kao i pravila, socijalne veštine, prihvatanje različitosti, kooperacija i timski duh se moraju negovati kao sastavni deo kurikuluma fizičkog vaspitanja, jer predstavljaju put ka prevenciji vršnjačkog nasilja.

Na osnovu proučene literature i rezultata prikazanih istraživanja uviđamo da se uglavnom fizičkom vaspitanju kao preventivnoj meri pristupa sa teorijskog aspekta, prilikom čega se ističu brojni benefiti socio-emocionalne prirode. Na osnovu toga, možemo da zaključimo da bi bilo važno empirijski ispitati ulogu fizičkog vaspitanja u prevenciji vršnjačkog nasilja u školama kako bi se istražili svi potencijali fizičkog vaspitanja u borbi sa vršnjačkim nasiljem, a pre svega delovalo u skladu sa njima. Takođe, od značaja bi bilo i usmeravanje budućih istraživanja ka detaljnijem utvrđivanju uzročno-posledične veze između vršnjačkog nasilja i fizičkog vaspitanja. Važno je osvestiti značaj prevencije vršnjačkog nasilja, kao i zastupljenost vršnjačkog nasilja u školama. Bilo bi korisno ispitati i potencijalnu ulogu nastavnika fizičkog vaspitanja u ovom aktuelnom problemu. Ovim i svakim narednim istraživanjem u ovoj oblasti osvešćujemo ovaj društveni problem i šaljem poruku široj javnosti o značaju rada na prevenciji vršnjačkog nasilja u školama.

THE FUNCTION OF PHYSICAL EDUCATION IN THE PREVENTION OF PEER VIOLENCE IN SCHOOLS

Abstract

In this paper, we analyze the function of physical education in the prevention of peer violence in schools. Peer violence, as a very current and all-pervasive social problem, represents any intentional, repeated, unprovoked negative or verbal action that has hostile intentions, upsets the victim, causes pain, and stress. Through the lens of peer violence research, an alarming situation and the need for more effective measures to prevent this social phenomenon are observed. In the fight against peer violence, the function of school is recognized as an institution that can act in a planned, organized, and systematic manner in the direction of reducing violence among its students. The potential for reducing the aggressive tendencies of students' behavior is found in physical education. It seems that classes in physical education can provide a

space for acquiring basic humanistic values and for creating non-violent communication and good interpersonal relations. The educational function of physical education stands out, with its main goal being the students' socio-emotional development, including non-violent conflict resolution, respect, patience, empathy, acceptance, altruism, and the development of team spirit. In addition to the theoretical perspective of these ethical principles that are incorporated within the physical education curriculum, empirical verification is necessary in order to influence the reduction of peer violence in schools. Future research should focus on examining preventive strategies for peer violence in schools, followed by an empirical determination of the current situation regarding peer violence in schools, as well as a more detailed examination of the relationship between physical education and peer violence.

Keywords: peer violence, educational role of the school, prevention measures, physical education.

Literatura

- Batić, D. (2013). Psihosocijalni faktori rizika u etiologiji vršnjačkog nasilja. U M. Šikman (ur.), *Vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva)* (str. 81-93). Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Dedaj, M. (2012). *Pedagog i nastavnik fizičkog vaspitanja u prevenciji nasilja u školi*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Novi Sad, 2012.
- Đurišić, M. M. (2015). Vršnjačko nasilje u Srbiji iz ugla istraživača - implikacije za buduća istraživanja. *Istraživanja u pedagogiji*, 5(2), 84-95.
- Grandić, R. (1997). *Teorija fizičkog vaspitanja*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine.
- Janković, V. (1947). *Osnovi fizičkog odgoja*. Zagreb: Biblioteka prosvjetnog radnika.
- Jiménez-Barbero, J. A., Jiménez-Loaisa, A., Gonzalez-Cutre, D., Beltran-Carrillo, V. J., Llor-Zaragoza, L., & Ruiz-Hernández, J. A. (2020). Physical education and school bullying: a systematic review. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 25(1), 79-100.
- Kraljić Babić, K., i Vejmelka, L. (2015). Specifičnosti nasilja među djecom, prevencije i tretmana nasilnog ponašanja u predškolskoj dobi. *Socijalne teme*, 1 (2), 91-114.
- Krkeljčić, Lj. (2005). *Škola bez nasilja – ka sigurnom i podsticajnom okruženju za djecu*. Crna Gora: Ministarstvo prosvjete Crne Gore i UNICEF.
- Méndez, I., Ruiz-Esteban, C., & Ortega, E. (2019). Impact of the physical activity on bullying. *Frontiers in psychology*, 10, 1520.

- Mikanović, B. (2015). Humanističko vaspitanje i emancipacija ličnosti. U B. Dimitrijević (ur.), *Humanistički ideali obrazovanja, vaspitanja i psihologije* (str. 223-237). Niš: Filozofski fakultet.
- Milošević, M., i Karapandžić, M. (2013). Vršnjačko nasilje u školama-antropološki pristup. U M. Šikman (ur.), *Vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva)* (str. 29-41). Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Montero-Carretero, C., Barbado, D., & Cervelló, E. (2020). Predicting bullying through motivation and teaching styles in physical education. *International journal of environmental research and public health*, 17(1), 87.
- Oliveira, L. S., De Oliveira, W. R. F., De Carvalho Filho, J. J., Borges, C. J., De Oliveira, G. L., De Oliveira, T. A. P., et al. Valentim-Silva, J. R. (2017). Cooperative games as a pedagogical strategy for decreasing bullying in physical education: Notable changes in behavior. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(3), 1054-1060.
- Pavlović, B. (2013). Agresivnost kod djece i vršnjačko nasilje. U M. Šikman (ur.), *Vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva)* (str.269-279). Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Peterson, L., & Skiba, R. (2000). Creating School Climates That Prevent School Violence. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 44:3, 122-129. DOI: [10.1080/10459880009599794](https://doi.org/10.1080/10459880009599794).
- Popadić, D., Plut, D., i Pavlović, Z. (2014). Nasilje u školama Srbije: analiza stanja od 2006. do 2013. godine.
- Popadić, D., i Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji-oblici i učestalost. *Psihologija*, 40(2), 309-328.
- Popadić, D. (2009). Nasilje u školama. Beograd: Institut za psihologiju.
- Radenović, S. (2012). Bioetika i nasilje. *Jahr*, 3 (1), 205-218.
- Radenović, S., Mijatović, S. (2017). Uloga i značaj školskog sporta u prevenciji nasilja: *Teme*, 1, 259-275.
- Radenović. S., Savović, B., i Marković, M. (2018). Komunikacija, sport i bioetika u prevenciji nasilničkog ponašanja dece i omladine. U D. Donev (ur.), *Bioetikata-znak na novoto doba* .(str. 161-171). Skopje: Centar za integrativna bioetika.
- Radnović, B., i Radović, N. (2013). Marketinškoistraživačke aktivnosti policije u prevenciji vršnjačkog nasilja. U M. Šikman (ur.), *Vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva)* (str.323.339). Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Salamadija, M., i Mirnić, R. (2013).Specifičnosti vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. U M. Šikman (ur.), *Vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva)* (str.293-307). Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.

- Službeni glasnik Republike Srbije (2015). *Strategija razvoja sporta u Republici Srbiji za period 2014–2018*. Preuzeto 9. Septembra, 2020. godine na adresi: <https://www.mos.gov.rs/strategija-razvoja-sporta-u-republici-srbiji-za-period-2014-2018-godine-i-akcionog-plana-za-njenu-primenu?lang=lat>.
- Smith, P., & Brain, P. (2000). Bullying in Schools: Lessons From Two Decades of Research. *Agressive behaviour*, 26, 1-9. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(2000\)26:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-7](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(2000)26:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-7).
- Šekarić, N. (2018). *Prevenција vršnjačkog nasilja u obrazovno-vaspitnim ustanovama*. (Doktorska disertacija, Fakultet Bezbednosti Beograd, 2018). Preuzeto sa: https://www.researchgate.net/publication/339540376_Prevencija_vrsnjackog_nasilja_u_obrazovno-vaspitnim_ustanovama.
- Zloković, J. (2004). Nasilje među vršnjacima — problem obitelji, škole i društva. *Pedagogijska istraživanja*, 1 (2), 207-219.
- Zrilić, S. (2006). Sudionici u krugu školskog nasilj –nasilnik, žrtva i posmatrač. *Magistra Iadertina*, 1 (1), 49-57.